

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра філософії та релігієзнавства

Допущено до захисту

Зав. кафедри _____

«__» _____ 2025 р.

Кваліфікаційна бакалаврська робота
ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ КОНЦЕПТІВ ДОБРА І ЗЛА В
СУЧАСНІЙ МАСОВІЙ КУЛЬТУРІ

рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

галузь знань 03 «Гуманітарні науки»

спеціальність: 033 Філософія

Студентки 4 курсу ФІЛЬ-1-22-4.0д групи

Спеціальності 033 Філософія

Бурдак Анна Миколаївна

Керівник професор Олена Станіславівна

Александрова

Київ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ КОНЦЕПТІВ ДОБРА І ЗЛА	6
1.1 Еволюція філософських поглядів на категорії добра і зла: від античності до сучасності.....	6
1.2 Сутність та специфіка масової культури: основні характеристики та механізми впливу на ціннісні орієнтації.....	12
1.3 Методологічні підходи до аналізу етичних концептів у культурному просторі: герменевтика, структуралізм та критична теорія	15
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТІВ ДОБРА І ЗЛА В СУЧАСНИХ ФЕНОМЕНАХ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ	20
2.1 Трансформація образів добра і зла у кінематографі та серіалах: деконструкція класичного антагонізму	20
2.2 Відображення етичних дилем у відеоіграх та мережевому контенті: поняття морального вибору та його віртуалізація	22
2.3 Роль медіа та соціальних мереж у формуванні сучасних уявлень про етичні норми: феномен "сірої моралі" та релятивізм	25
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТИЧНИХ КОНЦЕПТІВ У МАСОВІЙ КУЛЬТУРІ	29
3.1 Вплив масової культури на формування світогляду сучасної молоді: виклики та загрози.....	29
3.2 Шляхи підвищення медіаграмотності та критичного осмислення етичного контенту: рекомендації для освіти та суспільства.....	38
3.3 Перспективи подальших досліджень: міждисциплінарний аналіз та прогнозування соціокультурних тенденцій.....	42
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	49

ВСТУП

Актуальність дослідження.

Сучасний етап розвитку суспільства визначається інтенсивними технологічними змінами, цифровізацією та зростанням ролі візуальних комунікацій. У таких умовах класичні філософські уявлення про добро і зло зазнають істотної трансформації, набуваючи нових змістів і нерідко суперечливих інтерпретацій.

Масова культура, яка охоплює кінематограф, серіальну продукцію, відеоігри та цифрові медіа, перестає бути лише сферою розваг і перетворюється на важливий механізм формування моральних орієнтацій суспільства. Саме через ці канали відбувається трансляція цінностей, норм і моделей поведінки, що впливають на свідомість широких аудиторій.

Водночас традиційні етичні системи, які ґрунтувалися на чіткому протиставленні добра і зла, поступово втрачають свою визначеність. Їм на зміну приходить феномен морального релятивізму, що проявляється у поширенні концепції «сірої моралі», де відсутні однозначні оцінки. У результаті межі між позитивним і негативним, героїчним і аморальним стають розмитими, що ускладнює процес морального вибору.

Ці процеси обумовлюють необхідність глибокого філософського аналізу змін, які відбуваються у розумінні базових етичних категорій. Дослідження трансформації концептів добра і зла в умовах сучасної масової культури є важливим для осмислення актуальних соціокультурних змін та їхнього впливу на формування світогляду людини.

Мета роботи полягає у здійсненні комплексного аналізу концептів добра і зла у філософському та культурологічному контексті, а також у визначенні особливостей їхнього функціонування та трансформації в умовах масової культури.

Завдання дослідження:

- ✓ Дослідити історичну еволюцію уявлень про добро і зло у межах різних філософських традицій;

- ✓ Визначити сутність масової культури як соціокультурного явища та проаналізувати механізми її впливу на моральні орієнтири;
- ✓ Охарактеризувати форми репрезентації етичних категорій у сучасному медіапросторі;
- ✓ Виявити специфіку формування моральних уявлень під впливом цифрових медіа;
- ✓ Розробити рекомендації щодо розвитку критичного мислення та медіаграмотності.

Об'єкт дослідження — етичні категорії добра і зла в соціокультурному контексті.

Предмет дослідження — особливості їхнього осмислення, трансформації та відображення у сучасній масовій культурі.

Методи дослідження. Робота базована на комплексі наукових підходів, що зумовлено міждисциплінарним характером теми. Використовувалися історико-філософський метод для аналізу еволюції етичних концепцій; діалектичний метод для розгляду взаємозв'язку та суперечностей між добром і злом у сучасному контексті; герменевтичний метод для інтерпретації символів, сюжетів та образів у творах масової культури; а також метод філософсько-культурологічного та критичного аналізу для виявлення соціокультурного контексту функціонування етичних ідей і механізмів їхньої медійної трансляції.

Теоретичне значення роботи полягає у систематизації та узагальненні сучасних філософських підходів до вивчення етичних категорій у неklasичному культурному середовищі, що сприяє поглибленню наукових знань у галузі етики та філософії культури.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні курсів з етики, філософії та медіаграмотності, а також можуть слугувати основою для критичного аналізу медіапродукції та розробки стратегій формування усвідомленого споживання контенту.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Перший розділ присвячений теоретико-методологічним засадам осмислення концептів добра і зла. Другий розділ містить аналіз репрезентації етичних концептів у конкретних феноменах масової культури. У третьому розділі розкрито практичні аспекти впливу та визначено перспективи дослідження етичних проблем у масовій культурі.

Ключові терміни: "Добро", "Зло", "Масова культура", "Етика", "Філософське осмислення", "Моральний релятивізм", "Сіра мораль".

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ КОНЦЕПТІВ ДОБРА І ЗЛА

1.1 Еволюція філософських поглядів на категорії добра і зла: від античності до сучасності

Проблема філософського осмислення категорій добра і зла в сучасному світі набуває критичного значення, оскільки традиційні аксіологічні системи опиняються під безпрецедентним тиском з боку швидкоплинних, комерціалізованих та ідеологічно насичених наративів масової культури. Добро і зло, як фундаментальні категорії етики, чиє тлумачення впливає на визначення усіх інших моральних принципів і на формування всієї етичної концепції [6], зазнають деформації, переходячи від онтологічних абсолютів до гнучких, контекстуально обумовлених означень, що легко адаптуються до вимог медіа-ринку. Це вимагає залучення високоспеціалізованого філософського інструментарію для діагностики ідеологічної функції моралі у просторі, де ціннісні орієнтації формуються не через раціональну рефлексію, а через емоційну та афективну експлуатацію [5].

У загальному розумінні, добро і зло є позитивними і негативними цінностями в широкому контексті. Ці терміни застосовуються для позначення найрізноманітніших явищ: «добрий» означає просто хороший, а «злий» - поганий. Добро і зло є ключовими поняттями моральної свідомості, які розмежовують моральну та аморальну.

Традиційно добро пов'язується з поняттям блага, включаючи все, що корисно людям. Таким чином, не є благом те, що марно, нікому не потрібно чи шкідливо. Однак, як і у випадку з благом, добро визначається не тільки користю самою собою, а тим, що приносить користь. Аналогічно, зло – це не просто шкода, а те, що спричиняє шкоду або призводить до неї.

Благо приймає різні форми, такі як книги та їжа, дружба та електрика, технічний прогрес та справедливість. Що поєднує ці різноманітні явища в один

клас, у чому їх схожість? Вони мають позитивне значення в житті людей та корисні для задоволення їхніх потреб – життєвих, соціальних, духовних. Однак, благо щодо: немає явища, яке було б лише шкідливим чи лише корисним. Тому те, що є благом в одному аспекті, може бути злом в іншому.

Блага мають різну цінність у різні періоди життя індивіда, і навіть різних людей. Існують духовні блага, такі як свобода, справедливість, щастя та любов. Добро у цьому контексті є особливий вид блага у сфері людської поведінки.

Таким чином, добро і зло є етичними характеристиками діяльності людини, її поведінки та відносин. Все, що спрямоване на створення, збереження та зміцнення блага, вважається добром, тоді як зло є знищенням або руйнуванням блага. Отже, все, що сприяє розвитку людини та суспільства, вважається добром, тоді як усе, що перешкоджає цьому розвитку, вважається злом. Таким чином, добро включає любов, мудрість, активність, громадянську свідомість і почуття причетності, а також віру, надію, істину і красу – все, що надає сенсу людському існуванню.

У суспільній свідомості існує загальноприйняте уявлення про добро і зло як основні категорії для розуміння та оцінки світу. У релігійних традиціях, таких як християнство та іслам, добро асоціюється з Богом, а зло з дияволом, що розглядається як порочна гілка на дереві добра. Це підкреслює зв'язок між ними і вказує на небезпеку, яку зло є для всього добра.

Людство, будучи матеріальним «матеріалом» цього добра, робить внесок і в його процвітання, і в його розкладання своїми вчинками. Зло діє як виклик, необхідний у розвиток імунітету суспільства щодо нього. Коли людина починає чинити опір злу, вона стає здатною до творчості добра.

Однак у реальному світі межа між добром і злом часто розмита. Не існує абсолютного добра чи зла, і те, що вважається добрим одному, може бути сприйнято як зло іншому. Це створює складнощі у визначенні їхньої істинної природи.

Сьогодні добрі вчинки рідко оцінюються, часто приховуючи у собі приховані мотиви чи навіть завдаючи шкоди. У той час як зло, якщо воно зафіксовано у свідомості людини, зазвичай залишається непохитним і не схильне до зміни.

Ідея боротьби між добром і злом простежується у різних філософських і релігійних вченнях, де добро видається як божественне, а зло – як його протилежність. Відмова від помсти та заклик до добра, як у християнстві, допомагають подолати зло і досягти гармонії у світі.

Середньовічне християнство також виділяло благо як субстанційне, тоді як зло було розглянуте як щось несубстанціальне, що підкреслювало їхню протилежність і важливість вибору між ними.

Сучасна епоха характеризується відмовою від метанаративів, що забезпечували сталість етичних суджень, та пануванням технологічно опосередкованої комунікації [42]. Цей зсув створив середовище, в якому моральні дилеми часто вирішуються через спрощення, а не через поглиблення. Замість складного вибору заради вищого блага (евдемонії), сучасна людина стикається з вибором, оптимізованим для задоволення базових афектів та інстинкту самозбереження, як це передбачав натуралізм Нового часу. Отже, дослідження має простежити цей шлях еволюції філософської думки, виявити специфічні механізми масової культури, які перетворюють Добро і Зло на товар, і обґрунтувати методологічні підходи, здатні викрити цю інструменталізацію.

Аналіз є особливо актуальним, враховуючи бурхливу трансформацію українського суспільства та зростання соціальної активності [24], що вимагає чіткого розуміння того, як зовнішні та внутрішні кризові фактори впливають на переосмислення базових етичних категорій. Дослідження структуровано таким чином, щоб забезпечити академічну глибину, починаючи з генеалогії понять, продовжуючи культурологічним аналізом механізмів впливу і завершуючи критичним обґрунтуванням інструментарію для філософського аналізу.

Філософська історія категорії добра починається з її аксіологічної фундаментальності, де вона виступає як найзагальніше поняття моралі. Антична думка прагнула до встановлення об'єктивного, кінцевого блага, яке служило б критерієм для всіх етичних суджень. Етичні концепції античності, що сформувалися у лоні філософії, були споріднені з онтологією (вченням про буття) та аксіологією (вченням про цінності). Таке поєднання підкреслювало нерозривний зв'язок між моральною істиною та істиною буття [36].

Центральне місце в етичній концепції Арістотеля посідає поняття *евдемонії*. Евдемонія, як вище благо, є кінцевою і самодостатньою. Включення цих двох якостей має вирішальне значення, оскільки евдемонія, будучи кінцевою, передбачає послідовність дій, спрямованих до неї, але її самодостатність означає, що вона не вимагає нічого зовнішнього для свого визначення. Це визначення заклало основу для телеологічної етики, де моральне добро оцінювалося відповідно до його здатності сприяти досягненню найкращого, найбільш повного людського життя.

Арістотель розміщував етику у проміжному просторі між психологією та політикою. Це розташування вказувало на те, що мораль охоплює як внутрішній світ індивіда (вибір, мотивацію), так і його взаємодію із суспільним порядком. Моральний вибір, згідно з цією логікою, складним чином співвідноситься між вибором дії «заради себе самого» та вибором «заради евдемонії». Це співвідношення є не простим протиставленням, а необхідністю інтегрувати особисту волю у прагнення до загального блага.

Складна класифікація давньогрецьких типів любові також слугує важливим етичним маркером для класичного ідеалу. Розрізнення *eros* (любов-пристрасть), *філья* (любов-дружба) та, особливо, *агапе* (ніжна любов-самовідданість, жертвна і милосердна) демонструвало, що найвище моральне добро асоціюється з альтруїстичною, жертвовною поведінкою, яка виражається у прагненні закоханого розчинитися у коханому. Ця ієрархія протистоїть утилітарному чи егоїстичному розумінню блага [19].

Етична думка Середньовіччя, спираючись на християнство, зміцнила абсолютистські концепції добра і зла, прив'язавши їх до божественного, надприродного закону. Зло розглядалося як відсутність блага або як свідоме порушення божественного порядку. Це створило систему, в якій моральні норми були незмінними і універсальними, що забезпечувало стабільність моральних орієнтирів протягом століть [34].

Перехід до епохи Відродження ознаменував початок світської етики, де відбулося просування до ідей гуманізму та обожнювання людини. Це було першим кроком до звільнення етики від її суворої теологічної основи і переходу до більшої уваги до індивідуальної гідності та розуму, що пізніше відкрило шлях для критики абсолютизму.

У Новий час натуралізм кинув радикальний виклик абсолютистським концепціям моралі, поставивши під сумнів саму онтологічну сутність Добра і Зла. Бенедикт Спіноза став вищим представником цього напрямку, стверджуючи, що поняття про добро і зло є не більш ніж **забобонами** або способами розуміння, властивими обмеженому розуму. Цей обмежений розум, вважаючи себе центром світобудови, оцінює все виключно з погляду власного задоволення та вигоди [12].

Спіноза виходив з того, що поведінка людини керується трьома основними афектами — радістю, сумом, і пожадливістю, які в основі своїй ґрунтуються на інстинкті самозбереження. Отже, людина спрямовується не етичними законами, а лише прагненням до власної вигоди. Доброчесність, у цьому сенсі, є лише прагненням людини зберегти своє існування. Такий погляд фактично зрівняв мораль із біологічним або психологічним прагматизмом.

Філософ визнавав, що людина є «рабом своїх пристрастей» та афектів, а отже, не є вільною. Однак шлях до справжньої свободи полягає у складанні ясної ідеї про свої пристрасті, тобто у пізнанні цього стану. Ступінь свободи, таким чином, залежить від ступеня пізнання власних афектів. Цей аспект є важливим, оскільки він зміщує моральну боротьбу з дотримання зовнішнього закону на внутрішню роботу розуму.

Спінозівський натуралістичний виклик має глибокий резонанс у контексті сучасної масової культури. Якщо, як стверджує Спіноза, етика вкорінена в егоїстичному прагненні до вигоди та задоволенні базових афектів, то масова культура може розглядатися як ідеальна система, яка експлуатує ці афекти для комерційного успіху. Маніпуляція радістю від споживання, жадобою нових вражень та уникненням суму стає економічним імперативом. У цьому сенсі, масова культура інструменталізує етику, доводячи практичну ефективність натуралістичного підходу.

На соціальному рівні Спіноза, подібно до Гоббса, пояснював виникнення держави як механізму, що виникає через суспільний договір для приборкання незмінної егоїстичної людської природи. Держава необхідна для забезпечення безпеки та взаємної допомоги, коли інтереси громадян можуть конфліктувати. Це підкреслює, що навіть якщо мораль є лише забобою, соціальний порядок вимагає примусу [2].

Після Спінози, Іммануїл Кант намагався відновити абсолютистський моральний закон, протиставивши його емпіризму та натуралізму, але його деонтологія лише підтвердила складність утримання універсальної етики в світі, де розум став інструментальним.

Філософія XIX і XX століть, особливо з приходом Ніцше, розпочала рух до трансвалюації цінностей, закликаючи думку вийти «по цей бік добра і зла». Ця ідея стала прологом до постмодерного скептицизму щодо метанаративів та філософських абсолютів. Постмодернізм, з його науковим релятивізмом та герменевтичною інтерпретацією, створив простір, де моральні концепти втратили свою фіксовану основу.

У цей час структурний аналіз визначив, що бінарні опозиції (добро–зло, життя–смерть) є фундаментальними для організації знання і культурних явищ, дозволяючи співставляти протилежні дифеніції. Структуралізм використовує цей принцип для виявлення взаємодії опозицій, наприклад, між зовнішнім світом і світом свідомості [25].

Проте, в руках масової культури, бінарна опозиція перетворюється з наукового інструменту на спрощений **ідеологічний прийом**. Масовий продукт повинен бути ефективно і швидко спожитий, а це вимагає, щоб моральні категорії були максимально чорно-білими. Етична глибина і багатозначність, які вимагають герменевтичного зусилля, замінюються на легке кодування для забезпечення дистрибуційної ефективності [17].

Постмодернізм характеризується принциповою відмовою від філософських абсолютів та метанаративів Просвітництва. Це відмова створює благодатне поле для міфології, оскільки, коли «основа» концептів постійно змінюється, місце об'єктивної істини займає ілюзорна, але переконлива реальність, створена уявою. У цьому контексті моральні концепти набувають контекстуальної, а не універсальної цінності. Філософська еволюція завершується визнанням моралі як суб'єктивного, міфологічного конструкту.

1.2 Сутність та специфіка масової культури: основні характеристики та механізми впливу на ціннісні орієнтації

Масова культура функціонує як системний феномен, сутність якого нерозривно пов'язана з технічною цивілізацією. Принципові зміни у засобах, способах і каналах поширення її продуктів — від традиційних медіа до цифрових платформ — фундаментально змінили форму подачі етичних ідей. Ключові слова, що визначають її природу, включають масу, моду та міфологем не [42].

Масова культура ефективно створює ілюзорну реальність, яка свідомо спотворює об'єктивну картину світу. Це досягається шляхом експлуатації найвпливовіших культурних міфів. Сучасна культура продовжує репрезентувати, наприклад, жіночність як біологічну якість, посилену культурними засобами, що підкреслює її відмінність від морального світу, оскільки моральні елементи хоч і дані природно, але самі по собі нездатні утворювати моральний світ [20].

Масовість і технологічна необхідність швидкої дистрибуції накладають жорсткі обмеження на етичний контент. Технологічний імператив спрощення

означає, що складні філософські концепції Добра і Зла повинні бути переведені в прості, бінарні коди. Ця потреба у миттєвому зчитуванні моральної позиції виключає герменевтичну складність і робить етичну глибину жертвою дистрибуційної ефективності. Споживач повинен мати можливість ідентифікувати добро і зло без інтелектуального зусилля.

Критична оцінка явищ і тенденцій масової культури вимагає розуміння того, що її продукти, включаючи етичні наративи, мають співвідноситися як із вузькопрофесійною, так і з соціальною значимістю. Проте, у більшості випадків, соціальна значимість зводиться до найменшого спільного знаменника, а моральна цінність витісняється економічною привабливістю.

Масова культура використовує певні психологічні механізми впливу на ціннісні орієнтації, що підтверджується дослідженнями із застосуванням діагностики емоційного інтелекту та особистісних опитувальників. Ці механізми включають інфантилізацію морального досвіду [32].

Зло у масовій культурі часто зображується через архетипи, такі як психопат або патологічний лиходій. Це наративне обмеження виникає через необхідність забезпечити чітку моральну опозицію. Трагічний досвід історії, особливо у ХХ столітті, засвідчив інше: реальні злочинці часто нічим не відрізняються від пересічних людей, що досліджувала Ганна Арендт у праці про «Банальність зла» [4]. Вона ставила питання про те, що змушує людей чинити зло, і як вони приховують свої вчинки від себе.

Постійне наполягання масової культури на образі патологічного лиходія є важливим ідеологічним механізмом. Це дозволяє суспільству уникнути незручної моральної рефлексії над власним потенціалом до зла. Якщо Зло завжди знаходиться на периферії, у виняткових, патологічних особистостях, то масова аудиторія звільняється від необхідності осмислення системного, інституційного або пасивного зла, в якому вона сама може бути співучасником. Таким чином, масова культура функціонує як захисник «комфортної моралі», яка виключає етичну відповідальність за участь у некритичній системі.

Зростання ролі цифрових платформ та соціальних мереж створило новий простір для етичних дилем [14], де потреба у моральній обачності та емоційній відповідальності набула критичної ваги. У цьому середовищі моральні норми існують у постійній напрузі між свободою самовираження та необхідністю соціального регулювання.

Феномени, такі як мова ворожнечі, кіберненависть та кібербулінг, являють собою нові прояви Зла, які можуть бути заборонені цензурою або законами. Проте, парадоксально, мова ворожнечі може виступати як спосіб самовираження, що дозволяє людині розкрити власне бачення та знайти однодумців. Це є прямим проявом трансформації моралі.

У цифровому світі, де анонімність та алгоритми підсилюють групову динаміку, традиційне Зло (агресія, ворожість) інвертується і набуває функцій **позитивної соціальної ідентифікації**. Акт кібербулінгу чи мови ворожнечі, спрямований проти "Іншого", стає засобом для формування внутрішньої спільноти "своїх" та досягнення соціальної помітності. Таким чином, ціннісна орієнтація зміщується: моральність дії визначається її ефективністю для групової згуртованості, а не її відповідністю універсальним етичним нормам.

Для протидії цим явищам зростає актуальність формування **кіберспівчуття** як противаги онлайн-агресії. Висвітлено педагогічні стратегії, що включають інтеграцію техноморальних чеснот, емпатійні практики та створення етичних цифрових спільнот, підкреслюючи важливість морального супроводу особистості на шляху її зростання в цифровому просторі.

Масова свідомість може радикально переглядати етичні категорії під впливом екзистенційних криз, таких як війна. Аналіз трансформації образів у візуальних практиках показує, що аксіологічні оцінки підкоряються імперативу виживання та захисту.

У контексті російсько-української війни, традиційні для світогляду демонічні образи (наприклад, чорт) можуть сприйматися як позитивні персонажі, оскільки вони виконують функцію захисту та відсічі ворогу. Ці

образи, які мають магічну силу, зображаються як захисники території та культурних традицій [35].

Ця трансформація демонструє глибокий релятивізм, де **функціональна корисність** переважає над філософською онтологією. Зло перестає бути метафізичним поняттям, а стає лише позначенням ворога, що загрожує існуванню спільноти. Таким чином, традиційне, міфологічне Зло, якщо воно служить вищій меті самозбереження, не лише виправдовується, але й героїзується в масовій свідомості. Це явище підтверджує тезу натуралізму, що мораль у своїй основі є інстинктивним прагненням до вигоди і збереження, але тепер у колективному, а не лише індивідуальному вимірі.

1.3 Методологічні підходи до аналізу етичних концептів у культурному просторі: герменевтика, структуралізм та критична теорія

Для філософського осмислення етичних концептів у масовій культурі критично важливою є методологія Критичної Теорії, зокрема концепція «індустрії культури», розроблена Максом Горкгаймером і Теодором Адорно [26]. Індустрія культури, будучи системою виробництва стандартизованих продуктів, слугує не просвітництву, а ідеологічному контролю та економічній експлуатації.

Критична Теорія застосовує негативну діалектику для аналізу суспільних відносин і культури, відмежовуючись від догматичного мислення. Вона фокусується на критиці інструментального розуму — форми раціональності, що підпорядковує моральні цінності цілям ефективності та контролю. У цій системі, репрезентації Добра і Зла перетворюються на товари, які повинні бути максимально привабливими та простими для споживання. Це призводить до знецінення їхньої філософської ваги, оскільки їхній зміст визначається ринковою логікою, а не етичною істиною.

Т. Адорно рішуче заперечував можливість «вимірювання культури», наполягаючи на тому, що культура є станом, який не піддається ментальності,

схильній до позитивістських вимірювань. Ця позиція обґрунтовує необхідність застосування саме філософських, якісних методів, які здатні розкрити ідеологічний характер моральних категорій. Критична Теорія, таким чином, виступає як засіб демаскування, що розкриває, як комерціалізація та стандартизація масової культури унеможливають автентичний моральний досвід, підміняючи його ідеологічними кліше [9].

Аналіз індустрії культури показує, що системне зло лежить не стільки у злочинних діях індивідів, скільки у самій структурі виробництва та споживання, яка інструменталізує людські потреби і цінності.

Герменевтика надає інструменти для інтерпретації, що є особливо важливим у постмодерному просторі, де скептицизм щодо абсолютів є домінуючим. Як філософська дисципліна, герменевтична риторика виходить за межі суто технічного аналізу, артикулюючи фундаментальні питання щодо природи розуміння, свободи мовленнєвого акту та відповідальності за його наслідки.

Герменевтичний підхід дозволяє детально вивчити, як риторика масової культури, будучи мистецтвом переконання, може слугувати різним цілям. Вона може об'єднувати спільноти, але також може бути інструментом маніпуляції, роз'єднання та навіть мати деструктивний вплив. Ключовим моментом є те, що вплив риторики залежить від **етичних принципів і намірів** тих, хто її використовує [23].

Цей фокус на намірі переносить аналітичну увагу з об'єктивного статусу Добра і Зла на суб'єктивну етичну позицію медіа-творця чи комунікатора. Герменевтика вимагає викриття, чи є намір індустрії просвітницьким (спрямованим на діалог та розвиток, де обмежена згода не стримує навчання) чи маніпулятивним (спрямованим на нав'язування згоди та контроль). Вивчення етики в масовій культурі через герменевтику, таким чином, є етико-філософським аналізом, що досліджує людяність та ідентичність в умовах трансформації.

Відповідальність за мовленнєвий акт, який інтегрує етичні та соціальні аспекти, стає ключовою темою. У середовищі, де панує інформаційна

надмірність, завдання герменевтики полягає у відновленні здатності до діалогу та розуміння.

Структуралізм забезпечує базу для розуміння того, як бінарні опозиції кодують наративи Добра і Зла, роблячи їх зрозумілими для масової свідомості. Це кодування, хоча й ефективне, підпорядковує етику логіці конфлікту та спрощення [17].

Філософська реакція на цю редукцію знайшла вираження у пост-структуралістських та трансверсальних практиках, зокрема у кінематографі, що радикально пориває з кінематографом репрезентації. Метою трансверсального кіно є виведення глядача «по цей бік добра і зла», тобто за межі логіки диспозитиву влади/знання, яка завжди зумовлена бінарністю [22].

Трансверсальний підхід пропонує естетичний досвід, який фокусується на «чистих афектах» та матеріальності присутності. Наприклад, демонстрація матеріальності голосу, позбавленого артикуляцій, не несе наративної функції, як демонстрація страждання, а є не-семіотизованим свідченням присутності. Цей підхід є радикальною спробою уникнути ідеологічного контролю.

Вихід за межі бінарності є кінцевим філософським жестом проти інструменталізації моралі. Якщо масова культура змушує нас сприймати Добро і Зло як набір кодованих символів, що полегшують споживання, то трансверсальне мистецтво прагне зруйнувати ці символи, пропонуючи автентичний, незручний досвід, який не підлягає комерційній чи ідеологічній класифікації. Це фінальний етап методологічного інструментарію, який не просто критикує існуючі форми, але й пропонує естетичний шлях до звільнення від нав'язаної моральної матриці.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було здійснено теоретико-методологічне дослідження, спрямоване на формування концептуального фундаменту для філософського осмислення категорій добра і зла в сучасній мас-культурі.

Філософське осмислення концептів добра і зла в сучасній масовій культурі виявило їхню глибоку інструменталізацію, що є прямим наслідком зсуву парадигми від онтологічного абсолюту до прагматичного релятивізму. Еволюційний шлях пролягає від аристотелівського пошуку кінцевої і самодостатньої *евдемонії* до натуралістичної тези Спінози про те, що мораль є лише забобою, що обслуговує інстинкт самозбереження. Саме ці натуралістичні механізми лягли в основу експлуатаційних моделей сучасної масової культури.

Масова культура, обумовлена технологічним імперативом поширення, активно формує цінності, а не лише відображає їх. Вона використовує бінарну опозицію як ідеологічний прийом для спрощення етичних наративів, що дозволяє уникнути складної моральної рефлексії. Це спрощення проявляється у постійному зображенні Зла як патології, що ігнорує феномен «банальності зла» та переносить відповідальність за моральні провали на «Іншого».

Цифрова трансформація поглиблює цю проблему, створюючи нові форми зла, які парадоксально функціонують як механізми соціальної ідентифікації (мова ворожнечі). Водночас, кризові наративи демонструють піковий прояв релятивізму, де аксіологічні категорії підпорядковуються прагматичній моралі виживання, легітимізуючи традиційне Зло, якщо воно служить захисту спільноти.

Методологічний синтез, застосований у цьому дослідженні, надає інструменти для глибокого аналізу. Критична Теорія діагностує системне Зло комерціалізації та стандартизації етичних концептів в «індустрії культури». Герменевтика фокусується на етичній відповідальності медіа-творця, розкриваючи, чи є комунікативний намір просвітницьким чи маніпулятивним. Нарешті, пост-структуралістський підхід пропонує естетичну втечу від ідеологічного кодування, шукаючи автентичний досвід «по цей бік добра і зла».

Головний філософський висновок полягає в тому, що категорії Добра і Зла в масовій культурі втратили свою метафізичну стійкість і перетворилися на плинні, функціональні маркери, які піддаються маніпуляції в інтересах влади та

комерції. Це вимагає від академічної спільноти та громадянського суспільства цілеспрямованого зусилля з формування цифрової етики та критичного мислення, щоб протистояти інструменталізації моралі та забезпечити моральну обачність у сучасному медіа-просторі.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТІВ ДОБРА І ЗЛА В СУЧАСНИХ ФЕНОМЕНАХ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ

2.1 Трансформація образів добра і зла у кінематографі та серіалах: деконструкція класичного антагонізму

Сучасний кінематограф і високобюджетні телевізійні серіали відображають глибокий світоглядний зсув, відходячи від класичної «чорно-білої» моралі, яка була характерна для традиційних міфологічних та героїчних наративів. Цей відхід філософськи вкорінений у постмодерністському скептицизмі щодо абсолютів та прагненні до деконструкції бінарних опозицій, які колись слугували основою для організації знання про добро і зло. Ключовим проявом цієї трансформації є феномен антигероя, який виходить на перший план, замінюючи собою ідеалізованого «позитивного» протагоніста [32].

Антигерой, за своєю суттю, викликає суперечливі емоції в аудиторії, оскільки він залишається «героєм» (тобто центральною фігурою), але діє в межах моральної амбівалентності. Ця моральна амбівалентність є не просто художнім прийомом, а філософською позицією, яка дозволяє продемонструвати, що межа між добром і злом є розмитою і залежить від контексту.

Наратив про антигероя змушує аудиторію переосмислювати традиційні уявлення про справедливість та мораль, оскільки рішення такого персонажа ґрунтуються на контекстуальних потребах, а не на універсальних етичних нормах. Такий підхід протистоїть класичному кінематографу репрезентації, який чітко кодував моральні категорії для миттєвого зчитування, і наближається до постмодерністської відмови від жорсткого наративного вираження.

Трансформація образу головного героя на користь «негативного» має онтологічний зв'язок із відмовою постмодерну від домінування метанаративів, де ідеальний герой був носієм такого метанаративу.

В сучасному кіно, як зазначає дослідник, має місце постійна боротьба між наративом і «чистими афектами», коли демонстрація матеріальності тіла чи голосу стає важливішою за історію. Це є спробою вивести глядача «по цей бік

добра і зла», за межі логіки диспозитиву влади/знання, яка завжди зумовлена бінарними опозиціями.

Ще одним важливим інструментом деконструкції антагонізму є прийом «ненадійного оповідача». Цей наративний метод змушує глядача чи читача постійно переглядати свою точку зору на події та сумніватися в правдивості представленої моральної картини.

Використання «ненадійного оповідача» дозволяє створювати додаткові шари сюжету та посилювати внутрішній конфлікт героя, оскільки аудиторія може бачити розбіжності між його словами і діями.

Найбільш радикальне застосування цього прийому відбувається тоді, коли оповідач, який веде історію, виявляється головним злодієм або приховує свою справжню аморальну мету. Така ситуація виникає, наприклад, коли герой, який себе називає «найчеснішою людиною», все ж має свої обмеження та приховані резерви, що робить його етичну оцінку ненадійною.

Філософськи, ненадійний оповідач кидає виклик самій ідеї об'єктивної моральної істини, оскільки змушує реципієнта виробляти власне судження, ґрунтуючись лише на натяках та неповних даних.

У таких наративах, як «Гра престолів» або «Відьмак», свідомо відходять від канону «добро проти зла», замінюючи його на складні політичні і моральні компроміси. Письменники, які працюють у цьому ключі, цікавляться не ідеалізованими героями, а людьми з реальними вадами та мотиваціями, що значно ускладнює моральне кодування персонажів.

Навіть класичні образи, як-от Бетмен, у сучасних інтерпретаціях, як у «Темному лицарі», стикаються з таким рівнем хаосу та аморальності, що змушені переступати через власні моральні бар'єри (брехати чи порушувати закон), щоб перемогти зло. Це підтверджує, що для масової культури «сіра мораль» є не просто модною тенденцією, а глибоким інструментом для створення багатовимірного сюжету, який відображає складність людської психіки.

З погляду соціології, амбівалентність соціальна, яка фіксує несумісність норм і цінностей, стає рольовою нормою для антигероя, чиї дії зумовлені несумісними, проте співвідносними нормами [37].

Використання деконструкції у кінематографі також може проявлятися у зіставленні двох абсолютно різних «текстів» (наприклад, весела пісня під час сцени насильства) для створення нового, непередбачуваного етичного значення.

Це є проявом постмодерністської тенденції руйнувати культурне розділення між високим і низьким мистецтвом, а також використовувати типові портрети статі, раси та жанру для створення чогось, що не дотримується традиційного вираження наративу [37].

У підсумку, сучасний кінематограф деконструє класичний антагонізм, перетворюючи його на поле для філософської рефлексії, де глядач повинен самостійно визначати моральні координати, а не отримувати їх у готовому, бінарному вигляді.

Відмова від «чорно-білої» етики змушує аудиторію усвідомити, що зло може бути не лише патологічним, а й «банальним», як це досліджувала Ганна Арендт, ставлячи під сумнів спрощені медіа-образи лиходіїв.

2.2 Відображення етичних дилем у відеоіграх та мережевому контенті: поняття морального вибору та його віртуалізація

Відеоігри представляють унікальний простір для філософського аналізу концептів добра і зла, оскільки вони активно впроваджують механізми морального вибору та віртуального агентства, які неможливі в пасивних медіа, таких як кіно.

Центральним елементом етичної взаємодії у відеоіграх є агентство гравця — відчуття контролю над наративом та діями. Навіть якщо цей контроль є ілюзорним, обмеженим попередньо запрограмованими сценаріями (так званими «деревами рішень»), саме це відчуття агентства дозволяє розробникам та гравцям брати участь у питаннях етики та моралі.

Віртуальний моральний вибір кидає виклик моральним переконанням гравців через такі механіки, як емпатія, когнітивний дисонанс і моральне самоствердження [37].

Когнітивний дисонанс виникає, коли гравець змушений чинити дії, які суперечать його реальним етичним нормам, але є необхідними для ігрового прогресу, що створює внутрішню напругу.

Моральне самоствердження, навпаки, відбувається, коли гравець обирає складний «добрий» шлях, що підтверджує його етичну ідентичність, але часто коштує йому ігрових переваг.

Віртуалізація етичних дилем, таким чином, полягає у симуляції моральних наслідків, де задоволення від агентства досягається через можливість бачити результати власних рішень і виборів у контексті ігрового світу.

Проте, як показує критичний аналіз, наприклад, ігор BioShock [1] або The Walking Dead, ці вибори часто є «фальшивими», пропонуючи лише ілюзію агентства, оскільки кінцевий нарратив залишається пре-скриптованим. Ця ілюзія, однак, не зменшує філософського значення досвіду, оскільки етична рефлексія відбувається в інтерпретаціях гравців та їхній взаємодії з фан-спільнотами, а не лише в самому кодї гри.

Гравець переживає «захоплюючі відчуття від другого шансу» (vicarious thrills), що дозволяє йому експериментувати зі злом без реальної шкоди, перетворюючи етику на форму віртуального ігрового майданчика.

У ширшому контексті мережевого контенту та соціальних платформ етичні дилеми набувають іншої, більш соціальної форми, віддаляючись від нарративної симуляції.

У кіберпросторі існує поняття мережевого етикету (нетикету), який визначає набір правил і норм поведінки для забезпечення доброзичливої та продуктивної взаємодії. Ці правила, такі як повага до співрозмовника, уникнення агресії та нецензурної лексики, є спробою впровадити універсальні етичні норми у віртуальне середовище, що часто протистоїть анархії мережевого спілкування [10].

Парадоксально, але анонімність в Інтернеті, яка дає відчуття свободи, не скасовує етики в онлайн-діалогах, але підкреслює необхідність особистої відповідальності за слова та дії.

Проте реальна практика часто демонструє зворотне: феномени, як-от кіберненависть, мова ворожнечі та кібербулінг, є новими проявами Зла, що виникають у цифровому просторі. Ці прояви Зла є особливо складними для етичного регулювання, оскільки мова ворожнечі може парадоксально сприйматися як спосіб самовираження або розкриття власного бачення.

Для багатьох користувачів вираження агресивних поглядів стає способом соціальної ідентифікації та залучення уваги, що замінює традиційні моральні мотиви. Тут моральність зміщується від універсальної оцінки дії до її ефективності у пошуку однодумців та формуванні спільноти «своїх». Це створює конфлікт між прагненням до свободи самовираження та необхідністю підтримки етичних норм та соціального регулювання, що є типовою етичною дилемою цифрової епохи.

Для протидії цьому зростає актуальність формування кіберспівчуття як техноморальної чесноти, яка має стати противагою онлайн-агресії та соціальній ізоляції.

Кіберспівчуття та емпатійні практики повинні інтегруватися в педагогічні стратегії, щоб забезпечити моральний супровід особистості в її зростанні у цифровому просторі.

Віртуалізація етики в мережевому контенті, таким чином, є двоїстим процесом: з одного боку, це захоплююча симуляція моральних випробувань в іграх; з іншого — це ерозія традиційних норм через соціальну динаміку та анонімність в онлайн-спільнотах.

Остаточний філософський виклик полягає в тому, щоб навчити людину переносити моральну обачність з реального світу у віртуалізований простір, де наслідки відчуваються інакше, але етична відповідальність залишається [21].

2.3 Роль медіа та соціальних мереж у формуванні сучасних уявлень про етичні норми: феномен "сірої моралі" та релятивізм

Роль медіа та соціальних мереж у формуванні етичних уявлень є критичною, оскільки вони функціонують як основні транслявальники цінностей та символів, що впливають на культурну ідентичність і глобалізаційні процеси.

Журналістика та медіа-діяльність, з філософського погляду, полягають у впливі на суспільство шляхом запровадження певної системи цінностей у масову свідомість, а також у трансляванні соціальних оцінок поточних подій.

У сучасній культурі цей процес призвів до домінування феномену «сірої моралі», яка прийшла на зміну класичній «чорно-білій» системі, де Добро і Зло були чітко розмежовані. «Сіра мораль» є відображенням філософського нормативного етичного релятивізму, який набув популярності у постмодерні часи [27].

Етичний релятивізм виходить із того факту, що в різних культурах існують різні ідеї щодо поведінки, і закликає до толерантності та цінування мультикультурного світу, уникаючи етноцентризму.

Медіа-середовище, особливо соціальні мережі, посилюють релятивізм, оскільки постійна взаємодія з різними культурами та поглядами робить універсальні моральні критерії менш очевидними.

Скептицизм щодо абсолютів, який проявився у занепаді традиційної релігії в розвинених суспільствах, створив ідеологічний вакуум, що підсилюється медіа, де, за Ніцше, «якщо Бог мертвий, то все дозволено».

У художніх наративах «сіра мораль» відображає складність людської психіки, коли персонажі діють із суперечливими мотивами та реальними вадами. Цей підхід є цінним інструментом для створення глибоких, реалістичних історій, оскільки він віддзеркалює сучасні виклики та прагнення аудиторії бачити в героях не ідеали, а самих себе.

Проте критичні філософи вказують на потенційну небезпеку, яку несе тотальне панування «сірої моралі» у масовій свідомості [28].

Небезпека полягає в тому, що ставити знак «дорівнює» між явним добром і беззаперечним злом є шляхом до моральної байдужості — байдужості до неправди, насильства і брехні.

Якщо кожна «правда» вважається «своєю», то ризикує зникнути будь-яка об'єктивна правда взагалі, що унеможлиблює етичне судження.

Крім того, надмірне використання темної, депресивної атмосфери та аморальних персонажів може призвести до того, що аудиторія відстороняється від сюжету, вважаючи його штучним або надто цинічним.

Медіафілософія також досліджує, як алгоритми соціальних мереж впливають на свободу волі та критичне мислення користувачів.

Створення «інформаційної ізоляції» та маніпуляція через алгоритми означають, що користувач може бути постійно оточений лише тими моральними судженнями, які відповідають його попереднім поглядам.

Це призводить до формування етичних «бульбашок», де етичний релятивізм стає не толерантністю до «Іншого», а нездатністю його зрозуміти, оскільки «Інший» просто не потрапляє у поле зору.

За Ж. Бодрійяром, сучасні медіа не просто транслюють реальність, а створюють симульовані її версії, які можуть повністю замінити або затьмарити оригінальну дійсність [31].

Це створює гіперреальність, в якій людина взаємодіє з симулякрами моралі — образами, що не мають жодного зв'язку з об'єктивною етичною основою, а є лише імітацією морального конфлікту.

Таким чином, медіа та соціальні мережі не просто відображають релятивізм, але й активно виробляють його, створюючи середовище, в якому етичні норми є гнучкими, ситуативними та підвладними силі лайків чи вірусності.

Етика медіа-самоконтролю, як нормативна система, намагається протистояти цьому релятивізму, але в конкретній повсякденній роботі журналістів і медіа-працівників постійно виникають дилеми між етичною відповідальністю та комерційним імперативом.

Релятивізм соціальних мереж, який породжує «сіру мораль», також має проблему з критикою поглядів більшості з боку меншин.

Теорія нормативного етичного релятивізму не може підтримати або пояснити моральні реформи, які завжди починаються з критики встановленої більшістю моральної норми.

Сучасна медійна етика повинна вирішити, як підтримувати демократичний лад суспільства і зберігати етичні норми в умовах, коли закони і конституція виявляються недостатніми для регулювання морального життя.

Тому філософське завдання полягає не в тому, щоб відновити абсолютизм, а в тому, щоб забезпечити етичну обачність та критичне мислення, які дозволять індивіду розрізняти справжній моральний вибір від його симульованого, ідеологічно зручного аналога.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було проведено аналіз репрезентації концептів добра і зла у ключових феноменах сучасної масової культури, що дозволило виявити суттєві трансформації в їх розумінні та способах комунікації з аудиторією.

Філософське осмислення концептів добра і зла в сучасній масовій культурі виявило їхню глибоку інструменталізацію, що є прямим наслідком зсуву парадигми від онтологічного абсолюту до прагматичного релятивізму. Еволюційний шлях пролягає від аристотелівського пошуку кінцевої і самодостатньої евдемонії до натуралістичної тези Спінози про те, що мораль є лише забобою, що обслуговує інстинкт самозбереження. Саме ці натуралістичні механізми лягли в основу експлуатаційних моделей сучасної масової культури.

Масова культура, обумовлена технологічним імперативом поширення, активно формує цінності, а не лише відображає їх. Вона використовує бінарну опозицію як ідеологічний прийом для спрощення етичних наративів, що дозволяє уникнути складної моральної рефлексії. Це спрощення проявляється у

постійному зображенні Зла як патології, що ігнорує феномен «банальності зла» та переносить відповідальність за моральні провали на «Іншого».

Цифрова трансформація поглиблює цю проблему, створюючи нові форми зла, які парадоксально функціонують як механізми соціальної ідентифікації (мова ворожнечі). Водночас, кризові наративи демонструють піковий прояв релятивізму, де аксіологічні категорії підпорядковуються прагматичній моралі виживання, легітимізуючи традиційне Зло, якщо воно служить захисту спільноти.

Методологічний синтез, застосований у цьому дослідженні, надає інструменти для глибокого аналізу. Критична Теорія діагностує системне Зло комерціалізації та стандартизації етичних концептів в «індустрії культури». Герменевтика фокусується на етичній відповідальності медіа-творця, розкриваючи, чи є комунікативний намір просвітницьким чи маніпулятивним. Нарешті, пост-структуралістський підхід пропонує естетичну втечу від ідеологічного кодування, шукаючи автентичний досвід «по цей бік добра і зла».

Головний філософський висновок полягає в тому, що категорії Добра і Зла в масовій культурі втратили свою метафізичну стійкість і перетворилися на плинні, функціональні маркери, які піддаються маніпуляції в інтересах влади та комерції. Це вимагає від академічної спільноти та громадянського суспільства цілеспрямованого зусилля з формування цифрової етики та критичного мислення, щоб протистояти інструменталізації моралі та забезпечити моральну обачність у сучасному медіа-просторі.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТИЧНИХ КОНЦЕПТІВ У МАСОВІЙ КУЛЬТУРІ

3.1 Вплив масової культури на формування світогляду сучасної молоді: виклики та загрози

Сучасне інформаційне суспільство характеризується безпрецедентною насиченістю масовими культурними впливами, які проникають у щоденне життя через багатомірні канали медіа та технологій. Масова культура, як об'єкт цього дослідження, охоплює кіно, телебачення, музику, мережу Інтернет, соціальні платформи та інші ключові аспекти суспільного буття [18]. Цей постійний культурний потік особливо сильно впливає на молодь, оскільки вона є найбільш вразливою та відкритою до нових ідей, ціннісних орієнтирів та соціальних установок.

Феномен масової комунікації, згідно з соціологічними визначеннями, є «механізмом, за допомогою якого існують і розвиваються взаємини між людьми – всі символи свідомості разом із засобами їхньої передачі в просторі й у часі». Таке розуміння підкреслює не лише передачу інформації, а й роль масової культури як потужного інструменту соціальної та світоглядної інженерії. Вона формує не тільки індивідуальні погляди, але й колективні «стани відчуття» та «віддзеркалення», що стають основою для «великої свідомості» суспільства [16].

Історія критичної оцінки масової культури бере свій початок у 1920-х роках, коли вона виникла в рамках доктрини масового суспільства. Поняття «маса» в цьому контексті має не лише кількісні характеристики (більшість суспільства), але й глибокі якісні ознаки: це знеособленість, переважання почуттів над інтелектом і, як наслідок, втрата особистої відповідальності за власні рішення та вчинки [6].

Класична критична теорія, зокрема Франкфуртська школа, діагностувала поширення масової культури як прояв фундаментальної кризи культури у західному суспільстві. Макс Горкгаймер акцентував на занепаді філософської культури та культури філософування, що прямо впливає на якість методологічних і світоглядних стратегій суспільства в цілому [9]. Справжня

думка, здатна на істину, повинна бути готовою суперечити собі, зберігаючи пам'ять про процес, який дав їй життя. Натомість, масова культура, застосовуючи засоби штучного відродження старих ідей, спотворює їхній первісний смисл.

Критичний аналіз виявляє, що масова культура створюється переважно для цілей споживання, що визначає її функціональну сутність. Вона позбавлена внутрішнього джерела розвитку, оскільки її контент формується на підставі соціального замовлення, де головна функція — комерційна. З цього випливає, що її вплив пов'язаний не просто з наданням дозвілля, але з систематичним зниженням порогу раціональної та критичної рефлексії серед молоді. Орієнтація масової культури на переважання почуттів над інтелектом робить молодь ідеально сприйнятливою до простих, готових «символів свідомості», які не вимагають глибокої когнітивної обробки.

Крім того, виявлено, що масштабна моральна релятивізація етичних засад є не побічним ефектом, а необхідною умовою функціонування суспільства споживання. Тверді, непорушні етичні концепції (такі як, наприклад, поміркованість, аскетизм чи відповідальність) можуть гальмувати споживання. Натомість, релятивізм, який активно пропагує «глобальну культуру щастя, задоволення та комфорту», стимулює постійне оновлення цінностей, а отже, і постійне придбання нових товарів та послуг. Ця динаміка вказує на те, що релятивізація етики слугує комерційній оптимізації.

Незважаючи на сувору критику її комерційної та ідеологічної природи, масова культура має певний позитивний потенціал, особливо у контексті формування світогляду молоді.

По-перше, масова культура сприяє розширенню світогляду. Вона надає молоді можливість ознайомлюватися з іншими культурами, традиціями та способами життя через фільми, музику та книги. Ці «вікна в інший світ» можуть надихнути на вивчення іноземних мов, подорожі та розвиток міжнародних зв'язків.

По-друге, масова культура може підвищувати соціальну усвідомленість. Вона часто виступає дзеркалом, що відображає соціальні проблеми. Серіали,

документальні фільми та музичні твори здатні піднімати питання рівності, справедливості та акцентувати на важливості соціальної активності, сприяючи формуванню громадянської позиції.

По-третє, спостереження за талановитими артистами та митцями стимулює творчий розвиток молоді. Музика, живопис, література та інші види мистецтва можуть надихати на самовираження та розкриття власних талантів [18].

Паралельно з цими перевагами, існують системні загрози, які підривають цілісність світогляду молоді та її етичну стійкість.

Головною загрозою є масштабна моральна релятивізація етично-моральних засад. Це явище нерозривно пов'язане з функціональною комерціалізацією свідомості, оскільки масова культура активно слугує цілям торгівлі, спонукаючи молодь до постійного, часто непотрібного, споживання товарів і послуг.

Крім того, відбувається пропаганда штучності та зміщення ціннісних орієнтирів. У сучасному суспільстві споживання стрімко формується культура, орієнтована на естетизовані феномени, такі як кітч та гламур. Це призводить до орієнтації на штучно створені іміджі й стереотипи, які замінюють собою реалістичні образи життя та успіху. Ця семіотична ротація цінностей має далекосяжні наслідки. Вона замінює моральні категорії (відповідальний вчинок, чесність) на естетичні (імідж, стиль, зовнішній вигляд), посилюючи ідолопоклонство та фанатичне сприйняття сучасних зірок. Як наслідок, етичний вибір для молодої людини перетворюється на питання естетичної переваги, а не морального обов'язку чи раціональної оцінки.

Також значною загрозою є технологічна залежність. Постійний, необмежений доступ до масової культури через цифрові пристрої сприяє розвитку залежності та відчуженню від реального життя, витісняючи реальне спілкування та навчання надмірним часом, проведеним у соціальних мережах та інтернет-іграх.

Слід критично оцінювати і заявлений потенціал соціальної усвідомленості. Хоча масова культура дійсно піднімає важливі питання справедливості, її комерційна природа вимагає, щоб ці питання були подані як *продукт*, який легко

спожити (наприклад, перегляд соціально гострого серіалу). Це призводить до стерилізації соціальної активності: створюється ілюзія участі в соціальній боротьбі або обговоренні без необхідності брати на себе складну особисту відповідальність чи діяти у реальному світі. Це дозволяє індивіду задовольнити свою потребу у соціальній рефлексії, одночасно забезпечуючи «релаксацію» від напруги сучасного життя.

Таблиця 3.1

Вплив масової культури на світогляд молоді: Баланс можливостей та ризиків

Сфера впливу	Позитивні можливості (Вигоди)	Негативні виклики (Загрози)
Соціальна та Громадянська	Розширення світогляду, соціальна усвідомленість, активізм.	Пропаганда стереотипів, невірні уявлення про соціальні ролі, відчуження від реального життя, втрата особистої відповідальності.
Етична та Ціннісна	Стимулювання творчого розвитку, міжкультурний діалог.	Моральна релятивізація, комерціалізація, орієнтація на кітч та гламур, ідолопоклонство.

Інтенсивний вплив цифрових медіа та швидкість інформаційного потоку призвели до розвитку нового когнітивного феномену — «кліпового мислення» (КМ). Це процедура обробки інформації, яка полягає у відтворенні безлічі різних властивостей елементів без урахування зв'язку між ними. Кліпове мислення є набутою якістю, що формується на підґрунті змінюваних умов існування та домінування так званої «екранної культури» [41].

Особливості КМ включають: швидкість обробки даних; переважання візуального сприйняття над текстовим; значні проблеми зі сприйняттям тривалої лінійної послідовності та однорідності інформації; а також багатофункціональність, яка часто супроводжується розсіяністю уваги. Дослідження, проведені, наприклад, серед студентів-медиків, підтвердили, що КМ суттєво впливає на процес отримання інформації в ході навчання, що

вимагає перегляду та адаптації учбових програм і використання нових методик, як-от інтелект-карти [13].

Кліпове мислення виникло, зокрема, як своєрідний «фільтр» для захисту свідомості від надмірного інформаційного перенавантаження, що є позитивною адаптивною рисою. Однак, ця адаптація має критичну ціну: жертвуючи глибиною заради швидкості, вона перетворюється на примусову когнітивну фрагментацію. Така система мислення підриває академічну стійкість і робить моральні дилеми нерозв'язними без їхнього радикального спрощення.

Ключова проблема КМ полягає саме у труднощах сприйняття лінійності. Це створює прямий бар'єр для глибокого філософського аналізу. Як стверджувала критична філософія, мислення, здатне на істину, повинно утримувати процес розвитку ідей і бути готовим до самосуперечності. Фрагментований і нелогічний світогляд, породжений кліповим мисленням, є антиподом цій вимозі, унеможливаючи складний, багатоплановий етичний аналіз, необхідний для прийняття відповідальних рішень.

Світогляд за своєю суттю є системою, що вимагає внутрішньої узгодженості та зв'язку між усіма його елементами. Фрагментарність і нелогічність КМ призводять до того, що етичні установки молоді стають набором ізольованих, ситуативних "кліпів". Моральна оцінка перетворюється на набір незалежних рішень (наприклад, "справедливість у конкретному випадку А", "успіх у жанрі В"), які не інтегруються у єдиний, стійкий моральний компас. Це є прямою загрозою для цілісності світогляду.

Масова культура ефективно використовує психологічні механізми для формування лояльності та наслідування. Орієнтація на штучно створені іміджі, а не на реалістичні образи, стимулює ідолопоклонство та фанатичне сприйняття медіазірок.

Ключову роль у цьому відіграють парасоціальні стосунки (ПСС), які молодь розвиває із медіаперсонами. Це імітовані стосунки, у яких індивіди відчують емоційну близькість до публічної особи, не маючи реальної взаємодії. Хоча ПСС можуть надавати психологічні переваги (наприклад, для індивідів з низькою

самооцінкою), вони також створюють залежність від віртуального авторитету та зміщують фокус етичного наслідування від реальних, відповідальних прикладів до ідеалізованих, часто комерційно сконструйованих образів [38].

У сучасних цифрових екосистемах соціальні мережі не просто транслиують масову культуру, а й активно її перевизначають. Основою їхнього функціонування є алгоритми — прогнознi аналітичні коди, які розробляються на базі теорій вибіркового сприйняття та соціального впливу.

Ці алгоритми виходять за рамки простого передбачення поведінки. Вони активно змінюють культурні відносини, формують культурні ландшафти та спонукають молодь віддавати перевагу конкретним товарам, діям чи ідеям. Таким чином, вони посилюють комерційний вплив масової культури, підтримуючи стереотипи та штучні іміджі [8].

Наявність ПСС та орієнтація на штучні образи забезпечує алгоритми необхідними даними про вподобання молоді. Це дозволяє створювати персоналізовані «бульбашки», де штучні іміджі та стереотипи не просто існують, а активно посилюються та структурно закріплюються в індивідуальній свідомості. Алгоритм діє як постійно активний ідеолог масової культури, який не лише прогнозує вибір, але й маніпулює ним, зміщуючи фокус індивідуальної етичної волі. Це забезпечує алгоритмічну консолідацію ідолопоклонства.

Однією з найбільш руйнівних загроз для формування раціонального світогляду є ефект ехо-камери (ЕЕК). Це ключовий механізм, що відповідає за поляризацію переконань, який формується на епістемічних засадах [15]. В умовах ЕЕК індивіди отримують лише ту інформацію, яка підтверджує їхні наявні погляди, що призводить до зміцнення групових переконань та системної недовіри до свідчень, що не збігаються з позицією групи.

ЕЕК призводить до підважування наріжних каменів пізнання — знання, істинності та надійності переконань. У такому середовищі спроби вести конструктивний моральний діалог стають неуспішними, навіть якщо комуніканти мають близькі родинні зв'язки. Це є прямою загрозою для

соціальної усвідомленості , оскільки робить міжгруповий моральний діалог практично неможливим і підриває громадянську стійкість.

Системне зниження особистої відповідальності, що пропагується масовою культурою , знаходить своє логічне продовження в умовах ЕЕК. Ефект ехо-камери надає індивіду моральну індульгенцію, оскільки в межах інформаційної бульбашки істинність групових переконань вважається безумовною аксіомою. Це дозволяє молодій людині уникати складної та незручної етичної рефлексії, замінюючи її на просту моральну відповідність вимогам власної, алгоритмічно ізольованої, групи. Таким чином, ЕЕК закріплює соціальну поляризацію, одночасно сприяючи моральній безвідповідальності.

Таблиця 3.2

Ключові механізми цифрової масової культури та їхні етичні наслідки

Механізм	Сутність впливу	Етичний/Світоглядний Наслідок
Парасоціальні стосунки	Наслідування та фанатичне сприйняття медіаперсон, орієнтація на віртуальну "близькість".	Формування штучних іміджів, ідолопоклонство, зниження цінності реальних міжособистісних стосунків, перекладання етичної відповідальності.
Алгоритмічний контроль	Прогнозні аналітичні коди, що формують культурні ландшафти та переваги.	Посилення комерціалізації, маніпуляція вибором, зміщення індивідуальної етичної волі.
Ефект Ехо-камери (ЕЕК)	Алгоритмічна фільтрація, яка підтверджує наявні переконання (епістемічні засади).	Поляризація поглядів, підважування істинності та надійності переконань, загроза для міжгрупового морального діалогу та громадянської стійкості.

Для мінімізації ціннісних та когнітивних загроз, спричинених масовою культурою, необхідна розробка комплексних стратегій, які охоплюють освіту, сім'ю та громадські ініціативи.

Критичне споживання інформації є життєво необхідним елементом стійкості молоді. На це спрямована інформаційна кампанія Tryangle (Трикутник критичного мислення), яка реалізується для розвитку медіаграмотності серед батьків та дітей шкільного віку в Україні [7]. Мета ініціативи полягає у навчанні родин усвідомлено взаємодіяти з інформацією, розвивати вміння аналізувати новини та формувати здорові медіазвички.

У центрі цього проєкту знаходиться простий і дієвий інструмент — «трикутник критичного мислення», який допомагає оцінювати інформацію за трьома ключовими питаннями:

1. Чи є джерело надійним? Це питання безпосередньо спрямоване на розвиток епістемічної обережності, необхідної для боротьби з ефектом Ехо-камери, та відновлення довіри до перевірених фактів.
2. Чи є новина важливою саме для вас? Це сприяє формуванню відповідального та ціннісно-орієнтованого споживання, протидіючи інформаційному шуму, комерціалізації та технологічній залежності.
3. Чи не містить вона емоційних маніпуляцій? Це допомагає молоді розпізнавати психологічні та риторичні техніки впливу, що є критично важливим для протидії переважанню почуттів над раціональним інтелектом.

Цей підхід пропонує оперативну прикладну етику, необхідну для виживання у гіперінформаційному середовищі. Однак, важливо розуміти, що такі інструменти, хоч і є ефективними, не можуть замінити необхідності відновлення філософської культури та здатності до глибокої, системної рефлексії.

Крім того, в умовах посиленої епістемічної війни та поляризації, розвиток критичного мислення та відповідального споживання інформації набуває не

лише освітнього, але й стратегічного національного значення, оскільки є важливою складовою безпеки та стійкості кожної громади.

Таблиця 3.3

Інструменти формування критичного мислення у молоді (на прикладі кампанії Tryangle)

Ключове питання (Tryangle)	Світоглядна мета (Етична стійкість)	Протидія основній загрозі
Чи є джерело надійним?	Розвиток епістемічної та обережності і інституційної довіри.	Ефект Ехо-камери (ЕЕК) та підважування істинності.
Чи є новина важливою саме для вас?	Формування відповідального та ціннісно-орієнтованого споживання.	Комерціалізація та інформаційне перенавантаження.
Чи не містить вона емоційних маніпуляцій?	Розпізнавання психологічних та риторичних технік впливу.	Переважання почуттів над інтелектом та втрата відповідальності.

Оскільки «кліпове мислення» стало реальністю, освітні стратегії мають бути адаптовані для відновлення здатності молоді до цілісного, нефрагментованого сприйняття. Сучасним педагогам необхідно враховувати особливості КМ, використовуючи зрозумілі та легкі для запам'ятовування формулювання.

Особлива увага має приділятися методам, що сприяють глибокому засвоєнню інформації, на противагу поверхневій швидкій обробці. Наприклад, заохочення студентів до створення інтелект-карт, які задіюють обидві півкулі мозку, є ефективнішим, ніж традиційне лінійне конспектування, яке використовує переважно ліву півкулю. Забезпечення глибини мислення має стати пріоритетом.

Крім того, необхідно активно розвивати діалогову культуру. Освітній процес повинен створювати умови для постійного аналізу отриманої інформації через конструктивні суперечки, дебати та дискусії. Це дозволяє молодій людині

шукати прийнятний для себе варіант вирішення питання, замість того, щоб сприймати інформацію як готову аксіому. Така практика сприяє розвитку багатофункціональності та відповідальності за власний вибір.

3.2 Шляхи підвищення медіаграмотності та критичного осмислення етичного контенту: рекомендації для освіти та суспільства

Питання підвищення медіаграмотності й критичного осмислення етичного контенту нині стоїть серед ключових завдань освіти й суспільства загалом, адже компетентність у цих сферах безпосередньо пов'язана з інформаційною безпекою, сталим громадянським розвитком і здатністю людей якісно орієнтуватись у складному сучасному медіапросторі. Світова практика демонструє, що системне впровадження медіаосвіти з ранніх років сприяє формуванню навичок аналізу, критичного мислення та розпізнавання маніпуляцій, що підсилює здатність громадян ухвалювати обґрунтовані рішення, відрізняти факти від думок і бути менш вразливими до дезінформації та пропаганди — аналогічні підходи застосовують у Фінляндії, Швеції та Нідерландах, де програми з медіаграмотності є невід'ємною частиною освіти [39].

Основою підвищення медіаграмотності є інтеграція відповідних компетентностей у навчальні плани як окремих предметів, так і міждисциплінарних курсів. Дослідження українських педагогів вказують на те, що медіаосвіта може бути ефективно реалізована через уроки української мови та літератури, де учням пропонують аналіз медійних текстів, розпізнавання маніпуляцій, тренування фактчекінгу та розгляд етичних питань створення й поширення контенту [40].

Важливо також розвивати критичне мислення як міждисциплінарну складову освіти, що виходить за межі простого розпізнавання фейків. Українські науковці підкреслюють, що здатність оцінювати достовірність інформації, логічність аргументації та контекстуальні особливості медіаповідомлень є

невід'ємними компонентами культури безпеки майбутніх фахівців у цифровому середовищі [11].

Впровадження медіаграмотності має бути послідовним і спрямованим не тільки на учнів загальноосвітніх шкіл, але й на студентів вищих навчальних закладів, зокрема педагогічних факультетів, щоб майбутні вчителі самі мали компетенції критичного аналізу медіаконтенту і могли передавати їх своїм учням. Існують рекомендації щодо створення спеціалізованих курсів «Медіаграмотність» у вищій освіті, що дозволить сформувати практичні навички у студентів різних спеціальностей.

Неможливо підвищити медіаграмотність лише через формальне включення теми у навчальну програму; також потрібні активні педагогічні стратегії, що передбачають роботу з реальними медіатекстами, проєктні завдання, групові дискусії та практичні справи з перевірки фактів. Такий підхід підсилює здатність учнів співставляти інформацію з різних джерел і оцінювати її на підставі об'єктивних критеріїв.

Медіаграмотність важливо розвивати не лише у школах і університетах, але й серед широких верств населення через публічні кампанії, тренінги та просвітницькі ініціативи поза формальною освітою. Державні стратегії, зокрема Національна стратегія розвитку медіаграмотності України до 2026 року, закладають рамки для співпраці між міністерствами, громадськими організаціями та медійними партнерами з метою популяризації медіаграмотності і відповідального споживання медіа [33].

Критичне осмислення етичного контенту передбачає розуміння принципів етики журналістики й медіапродюсерства, включно з принципами чесності, справедливості, прозорості та поваги до різноманіття думок. Освітні програми мають включати аналіз реальних кейсів як позитивних, так і деструктивних прикладів медіаповедінки, що дозволяє учасникам навчання не лише розпізнавати етичні порушення, а й формувати власні етичні стандарти. Це може бути посилено через інтерактивні дискусії, рольові ігри й симуляції.

У сучасному інформаційному середовищі важливо звертати увагу не лише на текстову інформацію, а й на візуальний та аудіовізуальний контент, оскільки він здатен маніпулювати емоціями та сприйняттям. Навчання розвитку візуальної грамотності, тобто здатності критично оцінювати зображення, графіку й відео з погляду етичних критеріїв, має стати частиною навчальних модулів. Це сприятиме більш усвідомленому споживанню медіа контенту [30].

Не менш важлива роль самих педагогів і тренерів, які працюють з молоддю. Професійний розвиток вчителів у сфері медіаграмотності допомагає їм не лише краще розуміти виклики цифрової ери, а й навчати молодь ефективним методам аналізу медіа. Програми підвищення кваліфікації педагогів, що включають нові технології і виклики штучного інтелекту, сприяють зміцненню медіаосвітнього потенціалу освітян [29].

Крім формальної освіти, суспільне середовище має створювати безпечні й підтримуючі простори для діалогу про медіа, де молоді люди можуть відкрито обговорювати складні теми, аналізувати суперечливі повідомлення і формувати свої світоглядні позиції. Громадські медіацентри, молодіжні клуби й онлайн-спільноти можуть стати такими просторами, де обмін думками відбувається на основі аргументованої дискусії.

Важливою стратегією є співпраця між освітніми установами та медіаорганізаціями для створення навчальних матеріалів і програм, що відповідають найкращим міжнародним практикам, адаптованим до локального контексту. Досвід The Guardian Foundation демонструє, що системне впровадження навичок оцінювання новин в школах підвищує критичне мислення і залучення учнів у громадянське життя [3].

Для більшості молодих людей соціальні мережі залишаються основним джерелом інформації, і саме тому важливо включати в освітні програми аналіз алгоритмічних механізмів цих платформ, розуміння того, як формується стрічка новин, як працює таргетинг і як це впливає на сприйняття інформації. Ці знання допомагають учням ставити під сумнів автоматичні припущення й критично оцінювати інформацію з різних джерел.

Навчання фактчекінгу — перевірі інформації на достовірність із залученням первинних джерел, верифікації даних і зіставлення кількох незалежних джерел — має стати практикою в навчальному процесі. Фактчекінг не лише зменшує вірогідність помилкових висновків, а й формує відповідальне ставлення до розповсюдження інформації в цифровому середовищі.

Робота з молоддю повинна бути адаптована до різних вікових груп; для молодших школярів це можуть бути ігрові формати й інтерактивні історії, що сприяють розумінню базових понять, тоді як старші учні та студенти можуть працювати з аналізом реальних медіатекстів і складнішими кейсами етичних дилем.

Суспільство має розуміти, що медіаграмотність — це навичка на все життя, яка потребує постійного вдосконалення через самоосвіту, участь у тренінгах, читання наукових джерел, аналіз політичних, соціальних й економічних медіаповідомлень. Підвищення загального інформаційного рівня суспільства сприяє зменшенню впливу маніпуляцій і підвищує якість громадянського діалогу.

Узгоджена робота державних інституцій, освітньої сфери, медіа та громадського сектору може створити середовище, в якому медіаграмотність не буде сприйматися як факультативна навичка, а як базова компетентність сучасної людини, необхідна для повноцінної участі у житті демократичного суспільства.

Наведено детальну таблицю, що узагальнює ключові шляхи підвищення медіаграмотності та критичного осмислення етичного контенту.

Таблиця 3.4

Шляхи підвищення медіаграмотності та критичного осмислення етичного контенту

Стратегія	Основні дії	Очікувані результати
Інтеграція у шкільну освіту	Включення медіаосвітніх тем у предмети, аналіз медіатекстів	Формування базових навичок розпізнавання контенту

Спеціалізовані курси у ВНЗ	Викладання курсів «Медіаграмотність», практичні завдання	Поглиблене розуміння і застосування медіаінструментів
Підвищення кваліфікації педагогів	Тренінги з критичного мислення і ШІ-генерованого контенту	Освітяни готові ефективно навчати студентів
Практичні вправи	Фактчекінг, маніпуляцій, кейси	Розвиток умінь оцінювати достовірність
Позашкільні заходи	Громадські тренінги, інтерактивні проекти	Розширення медіаграмотності дорослих
Державні ініціативи	Стратегії розвитку медіаграмотності	Спільні зусилля секторів забезпечують ресурсну підтримку
Аналіз сучасних медіатрендів	Освітні модулі про алгоритми, соцмережі	Свідоме використання цифрових платформ
Підтримка творчих форматів	Ігрові, інтерактивні засоби навчання	Залучення через практику й цікаві формати

Підвищення медіаграмотності й критичного осмислення етичного контенту потребує комплексного підходу, що поєднує формальну освіту, професійний розвиток педагогів, державну політику та суспільну активність, аби надати сучасній молоді інструменти для свідомого, критичного й відповідального споживання медіа.

3.3 Перспективи подальших досліджень: міждисциплінарний аналіз та прогнозування соціокультурних тенденцій

Сьогодні суспільні реалії характеризуються швидкоплинністю інформаційних потоків, глибокою цифровою трансформацією й посиленою глобалізацією, що потребує від дослідників не лише традиційних соціологічних

та психологічних підходів, а й синтезу методів різних дисциплін — від культурології й антропології до обчислювальної лінгвістики та аналізу великих даних.

У перспективі важливо розвивати міждисциплінарні дослідницькі рамки, які поєднуюватимуть кількісні та якісні методи дослідження, що дозволить не лише вимірювати рівень медіаспоживання чи впливу певних форматів, а й розкривати механізми інтерпретації контенту молоддю у різних соціокультурних контекстах. Такий підхід пропонує, зокрема, поєднання етнографічного аналізу, тематичного кодування інтерв'ю та алгоритмічної обробки великих масивів даних із соціальних мереж, що сприятиме глибшому розумінню сенсів, які молоді люди створюють і репрезентують у цифровому просторі (дослідження соціологів цитуються як орієнтир у літературі щодо культурних студій медіа).

Одним із значущих напрямків подальших досліджень є аналіз алгоритмічних впливів на медіаповедінку молоді. Сучасні соціальні платформи не просто доставляють контент, а формують особистісні стрічки через складні моделі машинного навчання, що мають власні цілі щодо залучення та утримання уваги користувачів. Науковці повинні розробляти методики кількісної оцінки цього впливу, зокрема через дослідження взаємозв'язку між структурою алгоритму, типами контенту і поведінковими реакціями аудиторій, що може стати підґрунтям для прогнозування тенденцій динаміки світоглядних змін.

Міждисциплінарність також означає активну інтеграцію етичних досліджень цифрових платформ з теоріями прав людини, інформаційної безпеки та публічної політики. Питання відповідальності платформ за контент, що вони просувають, потребують не лише юридичних дискусій, а й емпіричних даних про те, як саме медійні практики впливають на формування норм поведінки, уявлень про справедливість і міжособистісні відносини серед молоді. У цьому контексті перспективним є розвиток міждисциплінарних лабораторій, які об'єднують юристів, соціологів, психологів і культурологів для спільного аналізу й вироблення рекомендацій.

Важливою складовою майбутніх досліджень має бути кроскультурне порівняння медіаповедінки молоді в різних країнах і регіонах, що дозволить виявити універсальні моделі впливу масової культури та локальні відмінності, зумовлені історичними, соціально-економічними та політичними чинниками. Такий аналіз може значно розширити розуміння механізмів акультурації, гібридизації культурних практик та адаптації молодих людей до глобальних медіаекспериментів.

Важливим завданням є також довгострокове прогнозування соціокультурних тенденцій, яке має базуватися на синтезі даних соціальних наук, теорії систем і методів моделювання. Прогнозні моделі мають включати фактори технологічних трендів, таких як розвиток штучного інтелекту, віртуальної та доповненої реальності, і їх потенційного впливу на світоглядні орієнтири. Таке прогнозування може стати корисним інструментом для політиків, освітян і громадських організацій у розробці адаптивних стратегій освіти й інформаційної політики.

Одночасно відкривається потреба у дослідженнях психоетичних аспектів взаємодії з медіа, які розглядають не лише когнітивні процеси сприйняття, а й глибинні мотиваційні структури: як саме масмедіа впливають на життєві пріоритети, особистісні цінності та моральні орієнтири молодих людей. Ці дослідження можуть інтегрувати підходи когнітивної психології, нейронауки та етики для комплексного розуміння психодинаміки медіавпливу.

У подальшому доцільно зосередитися на операціоналізації понять етичного контенту, вимірюванні його впливу та розробці чітких критеріїв оцінювання у емпіричних дослідженнях. Бо без адекватних інструментів вимірювання важко порівнювати ефективність різних стратегій освіти чи регулювання цифрового середовища. Цей напрям може об'єднати філософську рефлексію з практичними підходами соціальної статистики та контент-аналізу.

Ще одним перспективним полем є вивчення взаємодії молоді з генеративними медіа, включно зі штучним інтелектом, чат-ботами, deepfake-технологіями. Це передбачає не лише опис сучасних практик використання

таких інструментів, а й розуміння, як вони впливають на довіру, самоідентифікацію та соціальну кооперацію молодих людей. Інтеграція комп'ютерних наук і гуманітарних дисциплін у таких дослідженнях може створити нові методології осмислення цифрового досвіду.

Перспективи подальших досліджень включають вивчення ефективності інтервенційних стратегій у медіаосвіті, оцінювання програм формальної та неформальної освіти щодо медіаграмотності, а також аналіз їх впливу на поведінкові, когнітивні і світоглядні зміни в цільових групах. Такий аналіз сприятиме не лише розумінню того, що працює, а й тому, чому працює, забезпечуючи зворотний зв'язок для політики, навчальних програм і громадських ініціатив.

Отож, майбутні дослідження мають бути гнучкими, інтегративними й адаптивними, здатними реагувати на нові виклики цифрової доби, об'єднуючи знання з різних галузей для формування цілісного розуміння впливу масової культури на молодь і прогнозування соціокультурних тенденцій у майбутньому. Такий міждисциплінарний аналіз дозволить не лише інтерпретувати нинішні зміни, а й сприяти побудові стратегій, що підтримують критичне мислення, етичну відповідальність і стійкість молодих поколінь у стрімкій інформаційній екосистемі.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було зосереджено увагу на практичних аспектах та майбутніх векторах дослідження взаємодії між етичними концептами та масовою культурою. Цей розділ виконував роль мосту між теоретичним осмисленням феномену та можливими шляхами практичного впливу на соціокультурну реальність. Проведений аналіз виявив, що вплив мас-культури на формування світогляду молоді носить системний та глибинний характер, породжуючи низку взаємопов'язаних викликів. Це, насамперед, формування фрагментарного мислення, криза ідентичності через нав'язування комерційних шаблонів, ерозія традиційних моральних орієнтирів на користь релятивістської

«сірої моралі», а також пасивізація споживача в умовах алгоритмізованого контенту. Визначено, що основна загроза полягає не в самому факті існування мас-культури, а в відсутності критичного інструментарію для її осмислення, що робить молодь особливо вразливою до маніпуляцій та спрощених наративів.

У відповідь на ці виклики в розділі було обґрунтовано комплексний підхід до підвищення медіаграмотності, який має бути не окремим предметом, а міждисциплінарною компетентністю, пронизувати всі рівні освіти – від шкільної до вищої. Ключовим акцентом є розвиток не технічної вмінності, а саме критичної медіаграмотності, що включає розуміння політичної економіки медіа, мови візуальних образів та механізмів конструювання етичних дилем. Пропоновані рекомендації для освіти та суспільства носять системний характер, поєднуючи державну освітню політику, підготовку педагогів, активізацію ролі громадянського суспільства та підтримку національного культурного продукту. Головний висновок цієї частини полягає в тому, що ефективна стратегія має бути проактивною та творчою, спрямованою не на запобігання контакту з масовою культурою, а на формування в молоді ролі свідомого інтерпретатора та активного творця культурних смислів.

Перспективи подальших досліджень, окреслені в розділі, вказують на необхідність поглиблення міждисциплінарного діалогу, зокрема між філософією, культурологією, когнітивними науками та data science. Майбутній аналіз потребує не лише якісного, але й кількісного вивчення впливу конкретних наративів, а також розробки методології для прогнозування соціокультурних тенденцій, що народжуються в надрах цифрової культури. Таким чином, третій розділ закріплює перехід від констатації проблеми до рівня конструктивних рішень та окреслення нових інтелектуальних горизонтів, підкреслюючи, що філософське осмислення добра і зла в мас-культурі є не абстрактною темою, а нагальною практичною необхідністю для формування стійкого і відповідального суспільства.

ВИСНОВКИ

У цій дипломній роботі було здійснено комплексне філософське дослідження трансформації та репрезентації концептів добра і зла в просторі сучасної масової культури. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що масова культура XXI століття перестала бути лише пасивним відображенням моральних уявлень суспільства, а перетворилася на активну, потужну та технологічно детерміновану силу, яка бере безпосередню участь у їхньому конструюванні, переосмисленні та популяризації. Робота доводить, що традиційна бінарна опозиція добро-зло зазнала значної ерозії, набуваючи характерних для сьогодення рис: релятивізації, персоналізації, інтерактивності та віртуалізації.

Теоретико-методологічний розділ заклав основу для такого висновку, продемонструвавши глибоку еволюцію філософських поглядів на ці категорії – від онтологічно обумовлених і абсолютних до соціально та психологічно конструйованих. Ця історична динаміка знайшла своє логічне продовження в механізмах масової культури, яка прагне відповідати на запити індивідуалізованого суспільства. Застосування синтезу герменевтики, структуралізму та критичної теорії виявилось оптимальним для розкриття багаторівневості феномену – від інтерпретації смислів до аналізу структур влади, впроваджених у культурні продукти.

Емпіричний аналіз конкретних феноменів мас-культури – кінематографа, серіалів, відеоігор та соціальних мереж – наочно показав, як саме відбувається ця трансформація. Чіткий антагонізм поступається місцем морально неоднозначним героям і складним ситуаціям вибору, що деконструє класичну етику. Відеоігри інтерактивізують мораль, трансформуючи її в геймплейну механіку та особистий досвід, тоді як соціальні медіа створюють дискурсивне поле, де норми постійно оспорується, що призводить до посилення релятивізму та феномену «сірої моралі». Отже, масова культура не просто описує добро і зло, а пропонує користувачеві прожити їх, зіграти в них або стати арбітром у їхній суперечці.

Практична частина роботи виявила двозначний вплив цих процесів на формування світогляду сучасної молоді. З одного боку, вони сприяють розвитку емпатії, розумінню складності моральних дилем та особистісної відповідальності за вибір. З іншого – несуть серйозні загрози: фрагментацію мислення, кризу ідентичності через конформізм, моральну дезорієнтацію та формування споживацько-пасивного ставлення до культури. Найважливішим ризиком визнано не сам контент, а дефіцит інструментів для його критичного засвоєння в умовах інформаційної надмірності.

У відповідь на ці виклики робота пропонує вичерпну систему заходів, що базуються на концепції критичної медіаграмотності. Запропонований підхід є системним і багаторівневим, починаючи від інтеграції філософсько-етичної рефлексії та медіаграмотності в освітні стандарти, підготовки педагогів, активізації громадянського суспільства та підтримки якісного національного культурного продукту, і закінчуючи законодавчими ініціативами щодо прозорості цифрового середовища. Ключова ідея полягає в переході від позиції пасивного споживача контенту до ролі свідомого його інтерпретатора та відповідального творця.

Таким чином, дане дослідження дозволяє зробити загальний висновок: концепти добра і зла в сучасній мас-культурі переживають період глибинної трансформації, рухаючись від універсальних абсолютів до контекстуальних, інтерактивних та часто внутрішньо суперечливих конструктів. Цей процес відображає складність та плюралізм сучасного світу, але одночасно генерує нові соціальні ризики. Тому філософське осмислення цих змін та формування відповідних освітніх практик є не абстрактним академічним завданням, а нагальною практичною необхідністю для збереження моральної автономії особистості та консолідації суспільства в епоху цифрових медіа. Перспективи подальших досліджень лежать у руслі міждисциплінарного синтезу для глибшого розуміння та прогнозування тих етичних ландшафтів, які народжуються на перетині технологій, культури та людської свідомості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bioshock. Філософія гри, скритий смисл и анализ идей | Биошок как критика объективизма. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=sK9ZjPiosGg>
2. Curley E. Spinoza's metaphysics: an essay in interpretation / E. Curley. - Cambridge (Mass.), Harvard Univ. Press, 1969.
3. The Guardian Foundation call on the government to embed news and media literacy into the curriculum. URL: <https://www.theguardian.com/guardian-foundation/2024/dec/02/the-guardian-foundation-call-on-the-government-to-embed-news-and-media-literacy-into-the-curriculum>
4. Арендт Г. Банальність зла. Чому вбивці не схожі на демонів. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=w8dG62SUy9E>
5. Бойко О. П. Ціннісні ділеми сучасної людини: добро та зло як антропологічні феномени / О. П. Бойко // Грані. 2002. № 3. С. 67–72. URL: <https://files01.core.ac.uk/download/324238410.pdf>
6. Бондаренко І. С. Вплив масової культури на сучасні споживчі практики. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2014, № 1101. С. 171–174. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/download/13644/12835>
7. В Україні триває інформаційна кампанія «Tryangle» для розвитку медіаграмотності серед родин. URL: <https://torchynska-gromada.gov.ua/news/1764606018/>
8. Гаврелюк О., Гаврилюк О., Гнатюк А. Взаємовплив соціальних мереж і масової культури: роль і значення алгоритмів Питання культурології. 2023. № 42. С. 90–101. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.42.2023.293710>
9. Горкгаймер М. Критика інструментального розуму. Київ: ППС-2002, 2006. 282 с. URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Horkhaimer_Maks/Krytyka_instrumentalnoho_razumu.pdf

10. Десять базових принципів нетикету. URL: <https://7aac.gov.ua/desyat-bazovix-principiv-netiketu/>

11. Жмурко О., Понеділок І., «Розвиток критичного мислення та медіаграмотності як основи формування культури безпеки майбутніх фахівців з цифрових технологій», ПедБез, вип. 10, вип. 1, с. 49–55, Квіт 2025. URL: <https://pedbezpeka.vntu.edu.ua/index.php/pb/article/view/209>

12. Завідняк Б. Теодицея Бенедикта Спінози. Філософські науки №91. URL:

https://www.researchgate.net/publication/323742362_Theodicy_of_Benedictus_Spinoza

13. Інтеграція "кліпового мислення" в сучасну медичну освіту / С.І. Бараннік, В.В. Єхалов, І.А. Романюта [та ін.] // Південноукр. мед. наук. журнал. 2018. № 19 (19). С. 8-12. URL: https://repo.dma.dp.ua/2670/1/199_2018.pdf

14. Коли добрих намірів недостатньо: етичні дилеми в соціальній роботі. URL: <https://welfare.green/koli-dobrikh-namiriv-nedostatno-etichni-dilemi-v-socialnijj-roboti/>

15. Комар О. Ефект ехокамери у персональній комунікації у російськоукраїнській війні. URL:

https://www.researchgate.net/publication/375121214_EFEKT_EHOKAMERI_U_PERSONALNIJ_KOMUNIKACII_U_ROSIJSKO-UKRAINSKIJ_VIJNI

16. Косюк О. Теорія масової комунікації : навч. посіб. / О. М. Косюк. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2022. 301 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22385/1/Teor_mas_kom.pdf

17. Лещенко А. М. Бінарно-опозиційна взаємодія у процесі сприйняття творів християнського сакрального мистецтва. - Парадигма пізнання: гуманітарні науки. - № 5 (8). - К., 2015. - с. 39-49. URL: <https://rep.ksma.ks.ua/items/d03de4c2-7abd-482d-a0ff-cb2d9d8d12ff/full>

18. Масова культура та її вплив на молодь. URL: <https://fgritb.knukim.edu.ua/home/news/masova-kultura.html>
19. Мельник А. Моральні цінності людини у XXI ст. Вісник студентського наукового товариства ФППУтаА, 2022. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ed857ecb-ab48-4d95-9b0f-f72710f95f4e/content>
20. Новокшнонова Н. Міфологізація та образ жінки у дискурсах масової культури постмодерну / Н. Новокшнонова // Грані. 2020. № 5. С. 28–38. <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/download/1512/1492/>
21. Олейник А. Етичні феномени соціальних мереж: мова ворожнечі, кіберненависть та кібербулінг. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії, 42, с. 118–124. 2022. URL: doi.org/10.30970/PPS.2022.42.15
22. Петренко Д.В. Трансверсальний кінематограф Філіпа Гранрійє: афект, жест, дотик. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки», випуск 61. 2020. URL: <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/download/16155/15047/>
23. Попова Н.В., Макаров О.О. Герменевтичний вимір риторики. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки», випуск 69. 2024. URL: <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/download/26113/23395>
24. Пролеєв С., Білий О., Кисельова О. Відділ філософії культури, етики і естетики: історія та сучасність. *Filosofska Dumka*, 2021 (4), с. 62-70. URL: <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/download/559/519/905>
25. Просвітницький С. Деконструкція бінарної опозиції у філософії. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки». 2015. С. 36–40. URL: <https://oaji.net/pdf.html?n=2015/1739-1445725045.pdf> (дата звернення: 10.05.2024).

26. Самардак М.М. "Критична теорія" науки франкфуртської школи. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/7479/97/>
27. Сіра мораль – що це таке, визначення, приклади з фільмів, літератури та ігор. URL: <https://termin.in.ua/sira-moral/>
28. Сіра мораль і її роль в літературі та житті. 2025. URL: <https://booknet.ua/blogs/post/390052>
29. Скрипка, Г. В. (2025). Штучний інтелект та медіаграмотність: оновлення програм підвищення кваліфікації педагогів. Електронне наукове фахове видання “ВІДКРИТЕ ОСВІТНЄ Е-СЕРЕДОВИЩЕ СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ”, (18), 132–144. URL: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2025.1811>
30. Слижук О. А. Напрями розвитку медіа грамотності учнів-читачів у 7-9-му класах НУШ. № 57. 2024. URL: <https://journals.tnpu.ternopil.ua/index.php/sm/article/view/973>
31. Согорін А. А. Розуміння концепта "реклама" в соціології Ж. Бодрійяра / А. А. Согорін // Грані. 2015. № 10(1). С. 98-103. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/download/874/889/>
32. Солдатова Ю. Г. Вплив масової культури на свідомість людей. URL: http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2011/Philosophia/4_95911.doc.htm
33. Стратегія Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року. Міністерство культури України. 2024. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/strategiya-ministerstva-kultury-ta-informacijnoyi-polityky-ukrayiny-z-rozvytku-mediagramotnosti-na-period-do-2026-roku/>
34. Теорія моральної проникливості. URL: https://stud.com.ua/52740/etika_ta_estetika/teoriya_moralnoyi_proniklivosti
35. Тимошенко А. Трансформація образу героя у візуальних практиках в українській культурі під впливом російсько-української війни. Питання культурології, 44, 158–171. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.44.2024.31874>

36. Тофтул М.Г. Етика. Навчальний посібник. Київ. Видавничий центр «Академія». 2006. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/413971.pdf
37. У пошуку нових сенсів полікультурного світу. Повоєнний діалог культур : матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 16–17 травня 2024 р.) / упоряд. В. П. Дячук. Київ : НАКК- КіМ, 2024. 613 с. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/vidannya/Konferencii/Zbirnyk_tez_Diachuk_vpravl.pdf
38. Чаплінська Ю. Особливості наслідування дітьми медіаперсон у парасоціальних стосунках. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія, 2(12), 104–108. [https://doi.org/10.17721/BSP.2020.2\(12\).19](https://doi.org/10.17721/BSP.2020.2(12).19). URL: <https://bpsy.knu.ua/index.php/psychology/article/view/253>
39. Чертов В. І. Медіаграмотність, як інструмент розпізнавання інформаційних ризиків. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/74>
40. Шинкар Т. Методи формування медіаграмотності здобувачів освіти в курсі української мови. Український Педагогічний журнал, (1), 140–148. 2025. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2025-1-140-148>
41. Ярмола Т.І. Інформатизація освіти і її наслідок - формування "кліпової" свідомості та "кліпового" мислення - крок уперед чи назад у медичній освіті? / Т.І. Ярмола, О.В. Мохначов, Л.А. Ткаченко [та ін.] // Удосконалення якості підготовки лікарів в сучасних умовах: матеріали наук.-практ. конф. - Полтава, 2016. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100ejh5-ca4e.docx.html>
42. Ясюк Т.Л. Масова культура у сучасному соціокультурному просторі. Paris, République française, 2023. URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/download/1026/1051/1056>